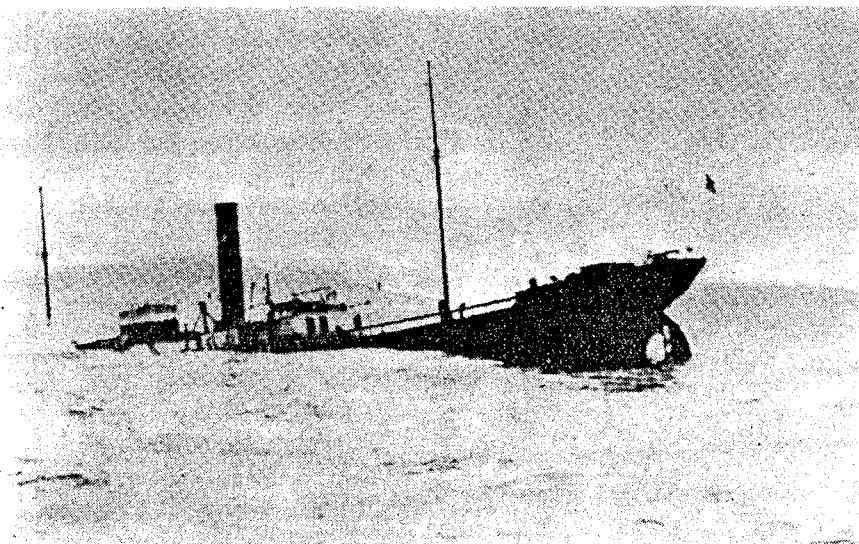

Opptøpet av første verdenskrig gikk det tapt nærmere 900 norske skip med en samlet tonnasje på 1,3 mill. brt. D/S. «Urna» ble senket av tysk ubåt i 1917.

under den første krig.

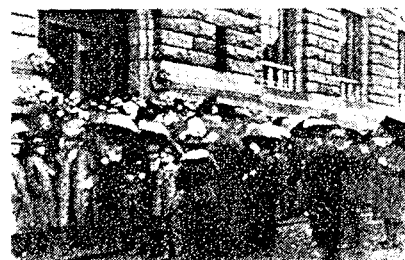
vi her i Norge var opptatt bygge ut næringsveiene, med en god sosiallovgivning, og met byggende arbeid, skyet på den politiske himmel ute i . Men vi trodde på fram- og fred og ingen fare. Det var etter 1905 at ikke en gang og regjering hadde vent seg ke utenrikspolitisk ennå. Så m i februar 1914 uttalte Gun- udsen: «Den politiske him- verdenspolitisk sett mer sky- den har vært på mange år.» å kom mordet i Sarajevo, og var plutselig i kok. For

Norge gjaldt det nå om to ting: å unngå å komme med i krigen og å sikre den nødvendige tilførsel til landet, særlig av korn.

Marinen ble øyeblikkelig krigsmobilisert, kystfestningene fikk det nødvendige mannskap, og nøytralitets-

Plenene i Slottsparken i Kristiania blir ployd opp til potetland.

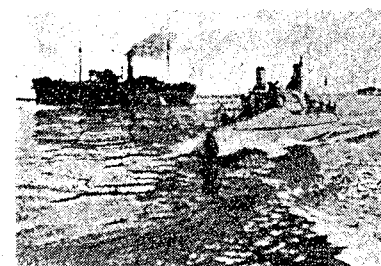
Koer foran banker og butikker preget de første krigsdagene.

vakt ble oppsatt. Det gjaldt å holde god vakt, for kom noen av de krigførende inn i norske farvann, eller kanskje satte seg fast på kysten, ville den andre parten angripe, og så hadde vi straks krigen i vårt eget land. Men det lyktes å holde de krigførende ute og å bevare nøytraliteten.

Da krigen brøt ut, hadde vi i Norge bare korn for snaut et par måneder. Men å få innført korn og andre nødvendige ting var ikke så lett. Engelskmennene og siden også amerikanerne blokkerte tilførselen og ville ikke slippe gjennom mer enn høyst nødvendig, — de var redde for at vi skulle eksportere videre til Tyskland. Bondene fikk pålegg om å bruke størsteparten av den dyrka jorda til korn og poteter, og det siste krigsåret ble det nødvendig å

rasjonere både brød og andre matvarer. Men vårt folk fikk også føle krigen på en enda mer smertelig måte. 896 skip på tilsammen 1299660 bruttotonn, dvs. 49,3 % av hele den norske handelsflåten, ble skutt i senk av tyskerne, gikk på miner eller krigsforliste på andre måter, og over 2000 norske sjøfolk satte livet til.

Det strømte en mengde penger inn i landet. Industrien arbeidet under høytrykk. Det var gode priser

Norsk torpedobåt eskorterer et handelsskip.

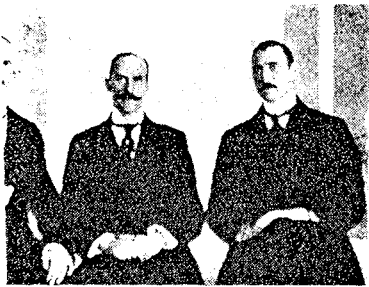
på alle norske varer i utlandet, og handelsflåten tjente umåtelige summer.

Varer, eiendommer og aksjer steg til det flerdobbelte, og det ble en vill «jobbing», særlig i skipsaksjer.¹⁾

Krisen etter krigen.

Var Norge rikt eller fattig etter krigen? Det så nærmest ut til å være rikt. Utførselen hadde vært stor og innførselen liten, og handels-

¹⁾ Setter vi indeksen i 1913 til 100, så var den i 1918 på skipsaksjer 581,5 og på industriaksjer 193,5. Totalindeksen kul-

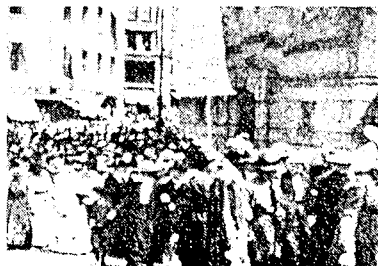

Om de tre nordiske kongene skulle samholdet om en felles nøytrali-
Her er kongene fotografert i 1917.

adde tjent uhyre summer. I sluttet, hadde vi et netto-
vende i utlandet på 1360
kroner. Men det var stor
i de fleste varer. Maskiner,
skip, fiskeredskaper og
produksjonsmidler var ned-
rengte å bli fornyet, så et
er var alle millionene opp-
mer til. Handelsbalansen
underskott, og den norske
nk i kjøpekraft i utlandet.
satte det høsten 1920 inn
oldsom krise. Frakter og
sank fra dag til dag. Drif-
e lonnsom i alle næringer.
el av handelsflåten måtte
g fordi det ikke var reg-
nde frakter å få. Indu-
te innskrenke driften, og
arbeidere ble ledige. Ikke
kelig var det i jordbruket.
nder, såvel som forret-
andre bedrifter, gikk kon-
ene konkursen drog den
seg. På den måten gikk
banker konkurs. Skatte-

inntektene sviktet. Mange kommu-
ner greide ikke de nødvendige ut-
giftene og ble satt under administra-
sjon av staten.

Arbeidsledigheten. Verst av all elen-
digheten var arbeidsledigheten. Når
bedriftene måtte stenge eller inn-
skrenke, ble en stor del av arbei-
derne ledige. Arbeidsledigheten kom
til å vare i mange år. I 1930 var det
over 111 000 arbeidsledige. Kom-
mune og stat satte i gang *nødsarbeid*.
Det var arbeid med jorddrydding,
vei- og jernbaneanlegg o. l. Men det
var dårligere betalt enn vanlig ar-
beid, og dette skapte mye bitterhet.
Heller ikke alle de ledige fikk nøds-
arbeid. Noen fikk *arbeidsledighets-
bidrag*, og det var enda lågere. Verst
var det når de arbeidsledige var
familieforsorgere. Men vondt var
det også for mye av den ungdommen
som vokste opp, og som somme tider
kunne bli opp til 20 år og enda mer
uten ennå å ha hatt en måneds or-
dentlig arbeid. Å gå på skole hadde
de ikke råd til. Først langt ut i
1930-årene lyktes det å få bukt med
arbeidsledigheten.

Kvinner demonstrerer foran Stortinget for å
kreve nye tiltak mot dyrtid.

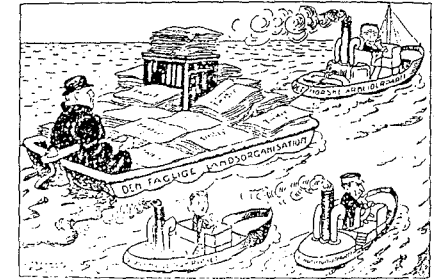
Arbeiderpartiene.

Det norske arbeiderparti (stiftet
1887) var lenge et ganske lite parti,
og valgordningen gjorde at partiet
ikke fikk så mange representanter
på Stortinget som det skulle hatt
etter stemmetallet.

Under krigen var det en radikal
fløy av Arbeiderpartiet som mente
at arbeiderne aldri ville få makten i
samfunnet på lovlig vis. De var
blitt påvirket av krigsbrutaliteten og
av den russiske revolusjon, og de
mente at revolusjon var veien, her
som i Russland. Det var også i
denne tid mange arbeidskonflikter
som hisset opp sinnene.

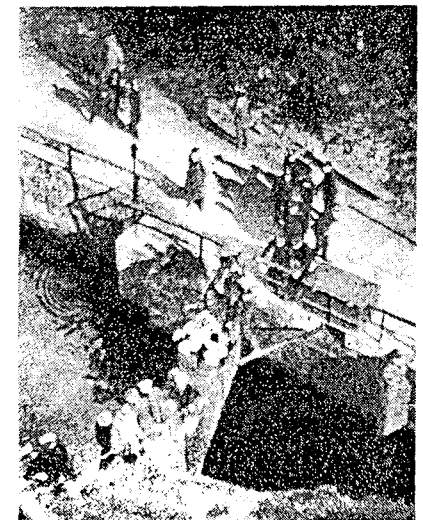
På Arbeiderpartiets landsmote i
1921 fikk de revolusjonære flertall.
De vedtok de såkalte Moskva-tesene
og stilte seg med det under ledelse
av Moskva. Dette virket avskrek-
kende på de gamle lederne i partiet.
De meldte seg ut og dannet *Norges
sosialdemokratiske arbeiderparti*. Det
ble likevel ikke ro i Arbeiderpartiet,
for størsteparten likte ikke å ta
imot ordre fra Moskva. På en kong-
ress i 1923 seiret motstanderne av
Moskva-tesene¹⁾. Partiet ble da at-
ter splittet. Mindretallet meldte seg
ut og dannet *Norges kommunistiske
parti*.

Ved stortingsvalget 1924 hadde
både Arbeiderpartiet, sosialdemo-
kratene og kommunistene egne lister.
Men i 1927 gikk igjen Arbeiderpar-
tiet og sosialdemokratene sammen i

De tre arbeiderpartiene kjempet om herredom-
met over fagorganisasjonen. Det norske arbei-
derparti gikk av med seieren. Her er det Tran-
møl som styrer arbeiderpartiets skute, og Ole
O. Lian sitter til rors i landsorganisasjonen.

ett parti. Navnet ble det gamle, *Det
norske arbeiderparti*. Ved stortings-
valget samme år ble det det største
partiet på tinget. (Se statistikken om
stortingsmandatene.)

Kamp mellom politi og demonstranter på
slussporten i Stortinget under parlaments-
valget.

¹⁾ Teser: beresetning, pastand.

partiet.

stiftet bøndene sitt eget Bondepartiet. Det kalles nå *Arbeiderpartiet*. Noen av dem som ble rammet av krisen i 1927, var bøndene. Mange der hadde skiftet eier under krigsårene, og var gjeld. Nå gikk prisene på eiendommene og produktene høyt. Mange bønder greide ikke å betale, og måtte gå fra gard og gåt. Årene 1927—33 var det litt over 4000 tvangsauksjoner.

Arbeiderpartiet var Bondepartiet. Men begge partiene mente at den penge- og valuta-politikken hadde rammet en stor del av befolkningen. I begge partiene var det enighet om at nest etter de første år var mange av småbønderne rammet. Arbeiderpartiet hadde det verst. Derfor gjorde Bondepartiet et *kriseforlik*. Arbeiderpartiet lovet å ta opp lån utenlandske penger. Da strømmet så mye utenlandske penger inn, ble det lett å betale. Den norske krone ble oppbrukt. Den norske krone lå stadig ned i kurs. Regjeringen banket på ingenting for å få pengene. Like galt var det etter krigen at de samme myndighetene som hadde gitt lånet, opp i full kjøpeverdi.

støtte Arbeiderpartiet med bevilgninger til fremme av arbeidslivet så de arbeidsledige kunne komme i arbeid. Sammen hadde de to partiene flertall i Stortinget. Arbeiderpartiet dannet regjering, og Johan Nygaardsvold ble statsminister.

Arbeidsledigheten tok nå av etter hvert, og i slutten av 1930-årene var det framgang både i jordbruk og de fleste andre greiner av næringslivet.

Statens kornforretning.

Da krigen brøt ut, var det bare korn i landet for snaut et par måneder. Slikt måtte ikke skje mer. Under krigen og de nærmeste år etter tok staten hånd om kornforsyningen (midlertidig statsmonopol). Siden ble det arbeidd med kornsaken i flere år før det lyktes statsmyndighetene å nå fram til en varig ordning. Det skjedde i 1928. Stortinget besluttet da å opprette *Statens kornforretning*. Den skulle ha enerett til å innføre og handle med brødkorn.

Johan Nygaardsvold på talerstolen i Stortinget.

Statens kornforretning skal holde så store lager at det med rasjonering er nok for et år. Fra lagrene går kornet til møllene, og mjølet til kjøpmennene og forbruksforeningene. Stortinget fastsetter prisene på korn og mjøl, og de er ens over hele landet enten transporten er lang eller kort. Statens kornforretning har også til oppgave å hjelpe fram norsk korndyrking. Derfor kjøper den alt norskavlet korn som er brukbart til mat, og betaler en fast overpris for det (korntrygd).

Oppgaver:

1. Hva gjorde Storting og regjering så snart den første verdenskrig var brutt ut?
2. Hva så Storting og regjering som sine to viktigste oppgaver da krigen var brutt ut?
3. Hvordan gikk det med de norske næringsveiene under krigen?
4. Hvor stor del av handelsflåten tapte vi under krigen, og hvor mange norske sjøfolk satte livet til?
5. Var Norge rikt eller fattig da krigen sluttet?
6. Hvorfor ble det så stor arbeidsledighet i flere år etter krigen?
7. Når ble Statens kornforretning opprettet?
8. Hva er formålene med Statens kornforretning?

Norge under den annen verdenskrig.

(Les om den annen verdenskrig i Europa.)

Invasjon og kamp. Et halvt år etter at den annen verdenskrig var begynt, angrep tyskerne plutselig Norge. Det var den 9. april 1940. Langs den lange kysten vår holdt den norske marinen vakt. Ellers var bare små hæravdelinger samlet til nøytralitetsvern. Tyskerne kom med store flåte- og flystyrker, og de hørsatte på én dag Oslo, Arendal, Kristiansand, Egersund, Stavanger, Bergen, Trondheim og Narvik.

Kong Haakon, kronprinsen med familie, regjeringen og Stortinget måtte i hui og hast komme seg ut av byen. De fór til Hamar, der Stortinget satte møte. At det lyktes, kan vi takke stortingspresident *C. J. Hambro* for. Han viste seg her som en stor fører i en farlig stund.

Men tyskerne var i kjølvannet. Stortingsmøtet på Hamar måtte brått avbrytes, og ferda gikk videre til Elverum. Der gav Stortinget kongen og regjeringen fullmakt til å styre landet så lenge krigen varte, og til å ta opphold utenfor landet om det skulle bli nødvendig. Stortingsmennene drog så heim, og kongen og regjeringen tok fatt på sin vanskelige oppgave. Tyskerne hadde alt tatt de viktigste kringkastingsstasjonene, en stor del av telegrafverket, rikstelefonen og postverket og noen av jernbanene. Likevel lyktes det å få

Kong Haakon 7.
og kronprins Olav
under krigen
i Norge 1940.

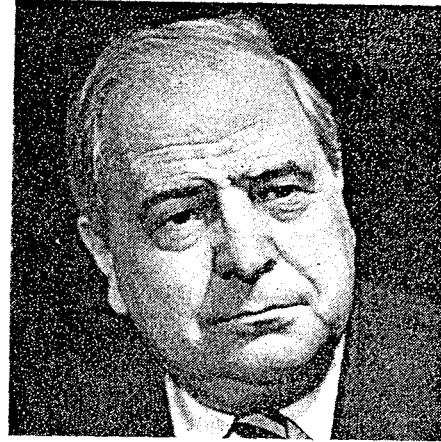
små norske hærflokkene, litt hjelp av engelskmenn, an og polakker, gjorde somhard motstand, så tyskerne tap. Til sjøs mistet de flere to store krigsskip under n. Et av disse var den sseren Blücher. Den ble nk utenfor Oskarsborg tid-orgenen den 9. april med n om bord.

rdmennene led sjølsagt de ene. Elverum, Molde, Kri-Namsos og Bodø ble bom-lagt. I Narvik var det per. Panserskipene Norge ll som forsvarte byen, ble k, og 283 mann fulgte med byen ble tatt av tyskerne, tilbake av nordmenn og n, men til slutt fikk ty-n likevel. Da kampene t i to måneder, måtte ne gi opp her heime. Kon-

og holdt fram med krigen derfra. Mange nordmenn kom seg over til Storbritannia. Der fikk regjeringen reist en liten norsk hær, og den fikk bygd ut en marine og et flyvåpen. Kronprins Olav ble forsvarssjef. Ma-rinen og flyvåpenet var med i kam-pen mot Tyskland, men hæren ble for det meste holdt i reserve for invasjon i Norge.

Det største tilskott til seieren ytte likevel Norge gjennom handelsflåten sin. Churchill sa at den var mer verd enn en hær på én million mann. Den gav også regjeringen inntekter til å greie alle utgiftene med, og den gjorde vårt land til en verdifull alliert.

Norge slavebundet. Heime i Norge ble det fem tunge år. Det verste var at «stott det nordmenn lyt vera med når Noregs merke skal hoggast ned». Alt samme dagen tyskerne kom, gikk Vidkun Quisling dem til hån-de.

C. J. Hambro.

der han sa at han var blitt stats-minister, og han kalte tilbake mobi-liseringsordren som regjeringen hadde sendt ut. Siden gav tyskerne ham tittelen ministerpresident. Quisling hadde stiftet et parti som han kalte Nasjonal Samling. Ved stortings-valget hadde ikke partiet fått en eneste tingmann. Likevel mente Quisling og den lille flokken hans at de i gjerning og ferd kunne gå fram som om de var det norske folket, og gå i samband med tyskerne. Og ikke

nok med det. Quisling ville også gjøre seg til herre over tro og samvittighet hos folk. Han svor Hitler troskap, og de andre i partiet svor Quisling tro-skap og blind lydighet. Slik ville de ha det med hele det norske folket. Det skulle slavebindes under Hitler og Quisling. De kalte dette «ny-ordning», og denne «nyordninga» skulle med list og makt tvinges inn på alle. Avisene ble tvunget til å skrive det som NS-partiet og tyskerne krevde, og alle som hadde stilling i staten, ble pålagt å arbeide for «nyordninga».

Men folket gjorde front imot. Læ-rerne sa nei, flere tusen ble fengslet, og mange hundre sendt i fange-leirer, til Grini, til Nord-Norge eller til Tyskland. Biskopene og prestene nektet å være embetsmenn i en stat som fór med samvittighetstvang og urettferd, og mange av dem ble fengslet eller vist bort fra stedet der de hadde sitt virke. Flere hundre studenter ble fengslet og sendt til Tyskland, — de led mye vondt, og

De norske biskopene som tok arkskjed i 1942, fordi de mente de «ville vere utro mot sitt kall om de fortsatte å medvirke i en admini-strasjon som uten spor av kirkeliga arv»

En gruppe unge fanger som enda ikke har fått uniform, marsjerer inn i Grini fangeleir.

le. Tusenvis av nordmenn
ag av folket ble fengslet
til de store fangeleirene
rasjonsleirene — enten her
ler i Tyskland. *Norge var
noe rettssamfunn, for fan-
dt fengslet uten lov og dom.*
er forhørene og i fange-
fangene ofte utsatt for
pinsler og mishandlinger.
så lite mat at det bare var
greide å berge livet, og
t og slett sultet i hjel.
en fikk høre fra fangene,
venner gikk derfor stadig i
g stor ottø for dem.

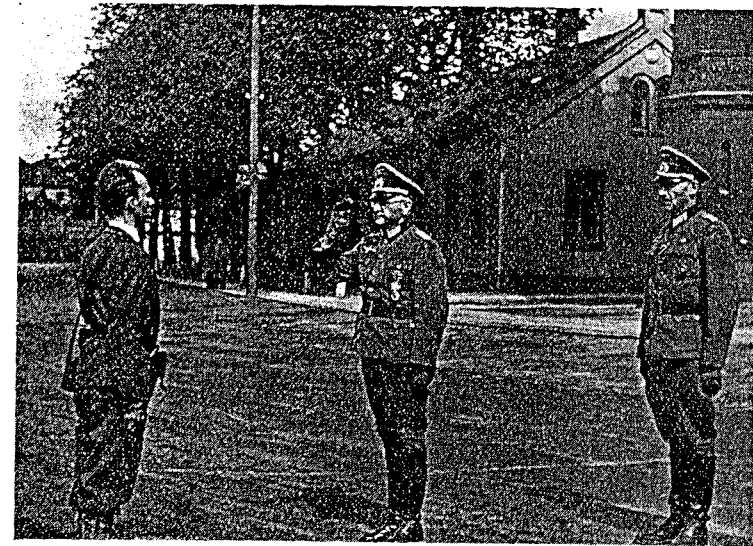
alle slag skulle tyskerne
ok pengesedler i Norges
alte med, — 11 milliarder
På den måten ble folket
så her ble nød og mangel
st var det i byene med
r.

steder herjet og plyndret
m villmenn. I Telavåg

ved Bergen hadde to englandsfarere
fått tilhold. Tyske politifolk ville ta
dem. Det ble skuddveksling, og to
tyskere falt. For dette ble hvert
eneste hus i bygda brent, og hele
bygda lagt øde. Alle menn mellom
16 og 60 år, 68 i alt, ble sendt til
fangeleir i Tyskland, der 31 av dem
døde. Kvinnene sammen med barna
og de gamle ble holdt fengslet her
i landet. — Den siste krigsvinteren
ble tyskerne nødt til å trekke seg
tilbake fra Finnmark og nordre delen
av Troms fylke. Men først la de
størsteparten av landsdelen øde. Hu-
sene ble brent, husdyrene drept, og
fiskefartøyene og fiskeredskapene ble
søkket ned eller ødelagt på annen vis.
Over halvparten av folket ble drevet
sørover. Men mange, særlig i Aust-
Finnmark, bygde seg hytter og jord-
gammer som de berget seg i. Og
fjellsamene fikk ikke tyskerne tak
på. De kom seg unna med det meste
av reinen sin.

Heimefronten. Storparten av folket
holdt tappert ut både mot tyskerne
og landssvikerne. Det ble organi-
sert en motstandsbevegelse som kal-
tes *heimefronten*. Den fikk i stand en
militærorganisasjon av ungdom som
trente i skog og fjell. *Milorg* ble
den kalt. Den fikk våpen og ammu-
nisjon fra England, enten med fly
eller med motorskøyter fra Shet-
landsøyene. *Milorg* gjorde tyskerne
mye fortred. Den sprengte og ødela
våpenlager og krigsnyttige fabrikker,
og da vestmaktene stod ved Rhinen.
sprengte *Milorg* de norske jernbanene

Bildet viser: Tyskerne

*De norske heime-
styrkene overtar
Akershus festning
11. mai 1945.*

måten tyskerne i å sende tropper fra
Norge til Rhinfronten.

Da freden kom. Tyskerne hadde
tatt radioapparatene fra folk. De
ville hindre at noen fikk høre annet
nytt enn det som kom fra tysk side.
Likevel var det mange som hadde
radio i hemmelighet. Da freden ble
kunngjort i kringkastinga, ble det
derfor kjent med én gang. Det var
den 7. mai,¹⁾ en vakker vårdag. Flag-
gene gikk til topps. Gledessmilene
lyste der folk møttes, hilste og ønsket
hverandre til lykke. I byene ble det
et liv i gatene som en 17. mai. Og 17.
mai-stemming var det like til 7. juni
da kongen kom heim.

Men gleden hadde likevel en tone
av vemod, for det var så mange
som ikke kom igjen. Om lag 10 000

hadde satt livet til. Mange var falt
i kamp — på land, i lufta og på
havet. Mange hadde bukket under
i fangeleirene for mishandling, sult
og sjukdom. Mange fanger var også
blitt skutt. I handelsflåten vår had-
de om lag 3500 sjømenn satt livet
til, og i marinen hver sjette mann.

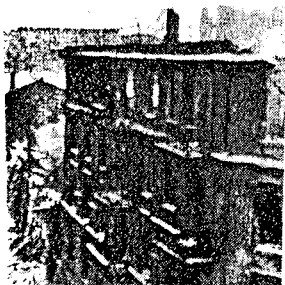
Vi er så få her i landet,
hver fallen er bror og venn.

En stor lykke var det likevel at vi
slapp å ta kampen opp igjen heime
i Norge. I så fall ville nok ødeleg-
gelsene blitt mange ganger verre og
mange flere liv gått tapt.

Som det før har gått vårt land og
folk i tunge og vanskelige tider, så
gikk det også denne gang:

Alt hva fedrene har kjempet,
mødrene har grett,

¹⁾ Den 8. mai er blitt flaggedag. Da 17.

*ogsåret ble det utført mange
ger overalt i landet. Bildet
bensin- og oljelager som ble
sensens gate i Oslo. Kjenner
for sabotasje som ble brukt*

Kong Haakon
kommer heim —
7. juni 1945.

7. (1905—57). Da kong 1905 ble valgt til Norges konge, hadde han ikke ta imot valget. Mange norske folk hadde godkjent valget i en folkeavstemning. Til slutt tok han: *Alt for Norge*. Han fikk en god inntektsvinn på å være en likeverdig konge for alle, og gjennom sin livsferd vant han tillit hos hele det norske folk. Da tyskerne kom, ville de ha Quisling til statsminister. Men kongen sa nei. Han utnevnte en statsminister som ikke hadde Stortinget og det norske folket mot seg. De tyskerne i Norge var tyskerne med fly og bomber, men de var alltid rolige og var ved seg selv. De fem lange krigsårene kjempet han klokt og mot Norges sak, og han ble respektert for alle sanne nordmenns eide. Derfor ble

han elsket og hedret som ingen konge før. Da han den 7. juni kom heim igjen til Norge, tok hele folket mot ham med overveldende glede og takk. Og da han døde i 1957, var det folkesorg i landet. Sønnen, Olav 5., ble da konge. Han tok det samme valg- språk som faren: *Alt for Norge*.

Framgang etter krigen.

I de første år etter krigen var vi opptatt med å gjenreise det som var ødelagt. Finnmark og alle finnmarks- byene ble gjenreist. Telavåg ble gjen- reist, likeså byene som ble bombet i begynnelsen av krigen. Det har vært utrygt for ny krig — derfor ble også det norske forsvaret utbygd. Til alt dette har vi fått hjelp fra USA — vi så vel som de fleste land i Vest-

Europa, som hadde vært med i krigen. (Om Marshall-hjelpen s. 143.)

Den norske industrien har i den siste tid vært inne i en rik utviklings- periode. Fabrikker blir reist og vass- drag regulert og utbygd. Utviklingen av handelsflåten framgår av stati- stikken på s. 182. — Norge er blitt et velstandsland.

Det er blitt bygd mange skoler, kirker og sykehus.

Den sosiale utviklingen har ført til

en rettferdigere fordeling av sam- funnsgodene. Les om sosiallovgivnin- gen på s. 164—165. Denne sosiale lovgivning har fortsatt. Vi har fått barnetrygd som gir støtte til foreldre med flere barn (1946), og vi har fått alderstrygd for *alle* gamle (1959).¹⁾ Med rettferd til alle sider skal landet bygges. Det går nå alle de politiske partiene inn for.

¹⁾ Alderstrygd ble innført alt i 1936, men bare for dem som trengte det.

Oppgaver:

1. Bjørnson sier i en sang: «Vår ære og vår makt har hvite seil oss brakt». Hvordan stadfestet den annen verdenskrig dette?
2. Opplevd under den annen ver- denskrig. Lest, eller hørt fortalt av en som minnes.
3. Hva forteller statistikken (se s. 181 ff.) deg om den økonomiske utvikling i vårt land etter den annen verdenskrig? Kanskje du har lest noe i avisene om dette også?
4. Skriv kortfattet om åndsliv og litteratur i vårt land etter 1814.
5. Nevn i kronologisk orden de viktigste politiske hendinger i Europa og USA på 1800 og 1900-tallet.
6. Nevn de kulturfolk fra oldtida du har lest om.
7. Nevn hendinger fra den all- menne historien som knytter seg til disse årstallene: 1776, 1789, 1799, 1814/15, 1830, 1848, 1860, 1870/71, 1865, 1918, 1945.
8. Nevn hendinger fra vårt eget lands historie som knytter seg til disse årstallene: 1814, 1837, 1884, 1905, 1940—45, 1957.

Epilog.

Du har nå lest og lært en hel del historie. La oss så til slutt snu bladet om og spørre: Hva har historien lært deg? Det har du vel ikke tenkt så mye over ennå. Men hvis vi tør håpe at det du har lest, har gitt deg mersmak, slik at du fortsetter å lese av historiens merkelige bok, vil du sikkert oppdage at den har mye å lære oss alle. Den romerske filosof Cicero sier: «*Historien er tidens vitne, sannhetens fakkel, erindringens liv,*